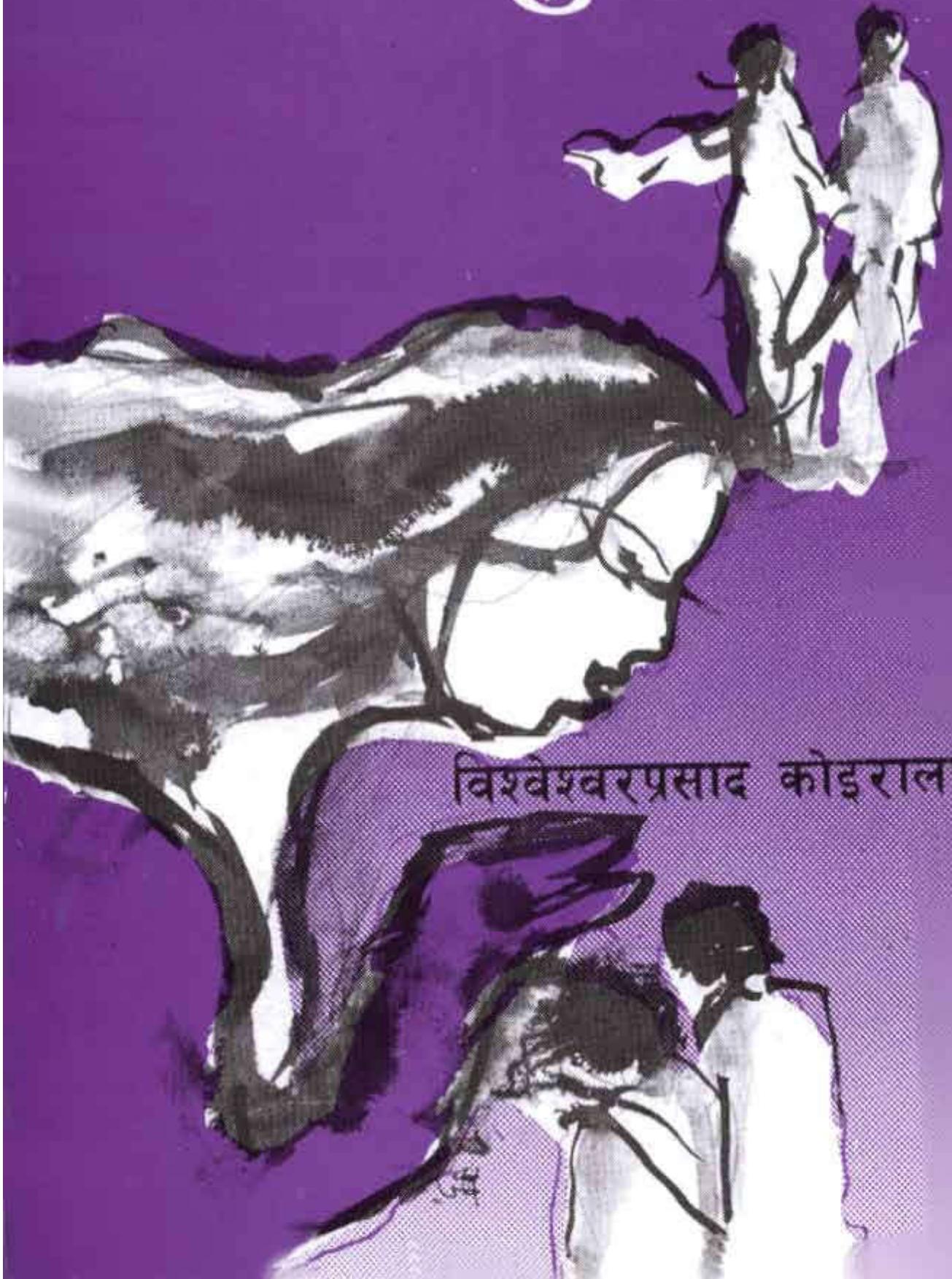

तीन घुमती

विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला

तीन घुस्ती

(उपन्यास)

विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला

TU Central Library of Nepal Cataloguing-in-Publication Data

कोइराला, विश्वेश्वरप्रसाद

तीन घुम्ती (उपन्यास) / विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला. -
दसौं संस्क. - ललितपुर : साज्ञा प्रकाशन, २०६७ वि.

६, ७४ पृ.

ISBN 978-99933-2-894-0

१. नेपाली उपन्यास I. आख्या.

N891.4953

Ko457t – dc 22

201005147

प्रकाशक : साज्ञा प्रकाशन

संस्करण : दसौं, २०६७ (साज्ञा प्रकाशनबाट सातौं पटक, ५१०० प्रति)

मूल्य : रु. ६५।-

मुद्रक : साज्ञा प्रकाशनको छापाखाना, पुलचोक, ललितपुर

फोन : ५५२१०२३, फ्याक्स : ५५४४२३६

प्रकाशकीय

बहुआयामिक व्यक्तित्वका धनी विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको नेपाली साहित्यजगत्मा शीर्षस्थान छ । विशिष्ट राजनेता भएर पनि साहित्यसाधनामा उत्तिकै योगदान पुन्याउन सबूत श्री कोइरालाको विशेषता रहेको छ ।

नेपाली साहित्यमा विशेषतः कथा र उपन्यासद्वारा मनोविश्लेषण-यौनमनोविश्लेषण परम्परा विकसित पार्नमा श्री कोइरालाको महत्त्वपूर्ण योगदान रहेको छ ।

साहित्यलाई राजनीतिभन्दा माथि- उच्चतम विषय मान्नुहुने श्री कोइरालाको लेखनशैली, भाषिक प्रयोग, वाक्यगठन एवं रचनाशिल्प समकालीनहरूको तुलनामा धेरै पृथक् छ । “समाजइच्छाभन्दा व्यक्तिइच्छा ठूलो हो । त्यस कारण व्यक्तिका दमित इच्छा, भावना एवं मनोद्वेगहरूलाई स्वतन्त्र आत्मनिर्णय गर्न दिनुपर्छ ।” साहित्यकार कोइरालाको मूल सन्देश । नेपाली वाङ्मयका चर्चित व्यक्तित्व श्री विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका कृतिहरूमध्ये ‘तीन घुम्ती’ कृतिको आफै महत्त्व छ । मूल्याङ्कन गर्ने काम पाठकहरूको हो । उहाँको प्रस्तुत ‘तीन घुम्ती’ कृति प्रकाशन गर्न पाएकोमा साझा प्रकाशन गौरव अनुभव गर्दछ ।

२०५०।२।१०

साम्बा प्रकाशन

विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला

जन्म संवत् १९७२ (सेप्टेम्बर १९१४)। चार वर्षके उमेरमा पिताजीसँग बालक शरणार्थीको रूपमा विदेश पस्न बाध्य। हिन्दीका प्रसिद्ध समालोचक शान्तिप्रसाद द्विवेदीको प्रेरणाले स्कूली जीवनदेखि हिन्दीमा लेखन प्रारम्भ र प्रेमचन्दको 'हंस' मा कथाहरू प्रकाशन। श्री सूर्यविक्रम ज्ञालीको प्रोत्साहनले नेपालीमा लेखन आरम्भ। पहिलो नेपाली कथा 'चन्द्रवदन' शारदामा प्रकाशित। त्यसपछि 'कथा-कुसुम' मा 'सिपाही' जस्ता कथाहरू। संवत् २००६ सालमा 'दोषी चश्मा' को प्रकाशनले कथा साहित्यमा उहाँलाई नयाँ युगको प्रवर्तकको रूपमा प्रस्तुत गयो। २०१७ साल पुस १ गतेपछिका आठ वर्षको जेलजीवनपश्चात् छपिएका 'तीन घुम्ती' 'नरेन्द्रदाइ' र 'सुम्निमा' उपन्यासहरूले उहाँलाई उच्चकोटीका उपन्यासकारका रूपमा चिनायो।

एक

४५ वर्षको उमेर पुगेपछि शायद स्वास्नीमानिसलाई कुनै निश्चित थलोमा पुगेको जस्तो लाग्छ जहाँबाट अगाडिको सफर गर्नुपर्ने आवश्यकताको अनुभव हुँदैन; मानो जीवनले भार बिसाएर विश्रामको शान्ति पाउँछ। शरीरमा पहिलेको जस्तो चान्चल्य रहैदैन; वार्धक्यको स्थूलताले चान्चलतालाई सम्भव हुन दिँदैन शरीरमा। कच्चटतिरका केश पनि एक-एक गरेर सेतिँदै जान्छन् र तिनलाई चिम्टाले टिपेर उखेल्ने जाँगर पनि अब रहैदैन। यत्लसँग पोसेर र जोगाएर राखेको अनुहारमा चाउरीका मसिना धर्साहरू खिचिन लागेका हुन्छन्। मन-हृदय पनि त्यस्तै स्थितिमा हुन्छ निरुद्धिगनताको स्थितिमा। नारी-हृदयको प्रेम र त्यस प्रेमले वरदान वा अभिशापको रूपमा दिएको अलौकिक सुख र त्यस्तै नारकीय अनुताप र ईर्ष्याको ज्वाला, आशा, निराशा सबै अनुभवको केवल एउटा स्मृति छाडेर विलुप्त हुन्छन्। यदि जीवनको यात्रा पनि अरू पात्रासरह दुईतर्फी भएको भए प्रौढा यात्री आफू आएकै बाटोबाट पछि फिर्ने थिई र बाटामा छाडै आएका जीवनका अनेकानेक अनुभव, हृदयलाई कंपाउने सुख र दुःखका अनेकानेक अनुभव पुनः प्राप्त गर्न सक्ने थिई। तर जीवनको बाटोमा निरन्तर अगाडि बद्नु मात्र सम्भव छ। त्यसमा फेरि फर्किने कुनै उपाय रहैदैन।

४५ वर्ष पुगेपछि इन्द्रमायालाई लाग्यो, शायद अब यात्रा यहीं दुखियो ब्यार। जीवनको सन्ध्यालाई बझै केही घडी बाँकी नै हुँदो हो तर यात्रा भने यहीं दुखिगन आयो। यो लामो सफरपट्ठि ध्यान दिँदा अब उसलाई तीखो अनुभव हुँदैन। केवल कोमल तर किञ्चित् उदास

स्मृतिले उसको हृदयलाई करुणामय बनाउँदछ। लाग्छ, जीवनको सञ्चित आर्जन सँगालिराङ्गे उसको हृदय— नारी भाग्यमानी भई भने शीतल भिजाएको पृथ्वीखण्डजस्तो करुणाद्रौ हुन जान्दछ।

आफ्नो जीवनलाई ऊ असाधारण भन्न सक्तिन। अरू नारीहरूकै सरह उसको जीवन पनि साधारण नै रह्यो। र, यदि उसले जीवनमा लिएका तीन बटा निर्णयको हिसाब नगर्ने हो भने नारीत्वको महासागरमा मिसिएको एउटा थोपा मात्र हो ऊ। तर थोपाले थोपाका रूपमा गरेको निर्णयले त्यस थोपालाई नारीत्वको महासागरबाट पृथक् पारेको थियो। इन्द्रमायालाई लाग्यो महासागर थोपाहरूको समष्टि रूप मात्र हो। प्रत्येक बिन्दुले, बिन्दुको हैसियतले आफ्नो अस्तित्वको सम्बन्धमा निर्णय लिन्छ र त्यस निर्णयले त्यो बिन्दुलाई एउटा विशिष्ट पद, मर्यादाले विभूषित गर्दछ। आजकाल इन्द्रमाया अकारण तृतीय प्रहरको एकान्तमा घरकाजबाट निवृत्त भएकी नारी, ओछधानमा पल्टेर मनमा यस्ता कुरा खेलाएर बसिरहन्छे। उसलाई लाग्छ, यस्ता दार्शनिक खालका विचारहरू निश्चय नै छिप्पिएको उमेरका प्रमाण हुन्। अचेल किन हो कुन्नि, उसले आफ्नो जीवनमा लिएका तीन बटा निर्णयका सम्बन्धमा उसको ध्यान बारबार गइरहन्छ—

सहपाठी युवकलाई प्रेम गर्न थाल्नु उसको निर्णयको परिणाम थिएन। सौच्चै भन्ने हो भने इन्द्रमायाले पीताम्बरलाई गर्न लागेको प्रेम कुन बेला उसको हृदयमा प्रवेश गच्यो, जति प्रयत्न गरे पनि निश्चयसँग ऊ भन्न सक्तिन। पीताम्बर घरमा आएको ऊ मन पराउँथी; आमाले अहाउँदा पीताम्बरका लागि जब ऊ चिया तयार पार्दथी, उसलाई निश्चय नै बढो आनन्द हुन्थ्यो। पीताम्बर उसलाई अरू युवकहरूभन्दा धेरै नै रामो पनि लागदथ्यो— अग्लो, सिनित परेको, छरितो। र एक दिन उसले भनेकी थिई, “तिमीसँग सिनेमा जाँदा मलाई रमाइलो लाग्छ। अरूसँग उति रमाइलो हुन्।” यस बचनले पीताम्बरलाई भएको खुसी बुझेर इन्द्रमाया पनि खुसी भएकी थिई। यी सब कुराहरू क्रमिक विकासको लामो अवधिमा भएका हुन्। जब कि दुवैको सम्बन्ध बढो स्वाभाविक रूपबाट दृढतर हुँदै गएको थियो। इन्द्रमायालाई प्रेमको यस्तो उद्भिज विकासको मन्द गतिले गर्दा स्वप्नमा पनि कल्पना थिएन कि पीताम्बरका सम्बन्धमा उसले आफ्नो जीवनमा यस्तो एउटा महान् र प्रथम निर्णय पनि लिनुपर्नेछ

जुन निर्णयले समुद्रको एउटा जलबिन्दुमा हठात् एउटा विशिष्ट व्यक्तित्व आरोपित हुन जानेछ। घरमा जब उसको विहाको कुरा चल्ल लाग्यो अनि पो ऊ विजँफिएकी जस्ती भई। उसले आमालाई भनी, “पीताम्बर छैदैछ नि !” अर्थात् पीताम्बरसँग मेरो विहा भए भइहाल्यो नि !

आमाले अर्थ बुझेर भनिन्, “इन्द्रमाया ! यो कसरी हुन्छ ? ऊ पर्वते बाहुन, हामी नेवार वैश्य !”

इन्द्रमायाले भनी, “तर म अरू कसैसँग पनि सुखी हुन सक्तिनैं !” मुखबाट यो बाक्य निस्कनासाथ इन्द्रमायालाई हठात् अनुभव भयो कि उत्रिन नसक्ने गरी ऊ पीताम्बरको प्रेममा ढुबिसकेकी रहिछ। आमाबाबुहरूले जातिको बाधा देखाएको उसलाई अत्यन्त अप्रासङ्गिक लाग्यो। उसलाई लाग्यो— आमाबाबुको संसार जसमा अहिलेसम्म ऊ सास फेरिरहेकी थिई, त्यो त एउटा विरानो मुलुक पो रहेछ। पीताम्बरको प्रेममा आमस्तक चुरुम्म ढुबेकी इन्द्रमायालाई समाजका नियम र विधानहरूको बाधा त्यस्ता तृण थिए, जसलाई उसका आमाबाबुहरू उसलाई उबार्ने उद्देश्यले नदीको तटबाट अगाध जलराशिमा फालिरहन्ये ।

त्यस्तो बेलामा इन्द्रमायाले निर्णय लिनुपरेको थियो— जीवनको पहिलो महत्त्वपूर्ण निर्णय । प्रेमले उसको एकान्त हृदयलाई अपरिहार्य नियतिको शक्तिसम्पन्नताका साथ प्रश्न गरेको थियो— हैं या न ?

त्यस दिन प्रेमको त्यो अपरिहार्य प्रश्नका सामुन्ने इन्द्रमाया एकान्त, एकली भएकी थिई; असहाया, अनाथा । आमा, बाबु र समाज त्यो एकाकी अवस्थामा उसका काम लाग्ने भएनन् किनभने प्रेमको प्रश्न थियो उनीहरूकै सम्बन्धमा । स्वयं सर्वाधिक प्रिय पीताम्बर पनि उसको काममा आउने भएन किनभने ऊ पनि प्रेमको प्रश्नको सम्बन्धित व्यक्ति थियो । जलबिन्दुलाई महासागरको पानीले कुनै सहायता प्रदान गर्न सकेन । एकली भएर जीवनको विराटताको मध्यमा स्थापित हृदय, मन र अपरिपक्व बुद्धि भएकी एउटी युवतीले केवल आफूमा बाँकी रहेको यावत् क्षमताको आधारमा प्रेमको अलङ्घ्य प्रश्नको उत्तर दिनुपन्यो ।

आजकी भुक्तभोगी, शान्त इन्द्रमायालाई सोह बर्षीया इन्द्रमायाको सम्झना हुन लाग्यो । परिपक्वताको करुणामय कुइरोबाट